

1.

On niitä, joille Giacomo Leopardi (1798-1837) on 1800-luvun Italian suurin runoilija ja siinä sivussa ajattelija. Toisille hän on ajattelija ja siinä sivussa runoilija. Kolmansille kirjastossa kasvanut varhaiskypsä kreivi. Horatiuksen kääntäjä 11-vuotiaana. Astronomian historian kirjoittaja 15-vuotiaana... neljänsien ajatukset kulkevat kohti villiä luontoa. Kaikki ovat tavallaan oikeassa.

Luonnosta Leopardilla oli paljon sanottavaa. Se oli keskipiste, josta tieteiden, filosofian ja runouden jännitteiset suhteet määrittyivät. aYhdessä ne loivat liikkuvan taustan Leopardin monimuotoiselle tuotannolle: mietteille, dialogeille, runoilille, moraalitari-noille, esseille.

Olen joskus käyttänyt ”vasta-ajattelijan” nimeä kirjailijatyypistä, joka innottuu omista ristiriidoistaan, ei vähiten järkensä ja mielikuvituksensa painista. Hän ei pääse eikä halua eroon ambivalenssistaan: hän on puolesta ja vastaan, niin kuin Erasmus suhteessaan teologian hulluuteen tai realisti Flaubert suhteessaan ”todellisuuteen”. Ei puhdas järki-ajattelija, ei puhdas mytomaani, siis vasta-ajattelija. Kuvaus tuntuu sopivan myös Leopardiin, hänen luonto- ja valistusajatteluunsa.

Se ilmenee paitsi hänen luontokäsittensä ristiriidoissa myös tavassa jolla tämä valistuksen perillinen kääntyi valistuksen järkiuskua vastaan — mitä on kutsuttu hänen pessimismikseen.

2.

Isänsä hyvin varustetussa kirjastossa Giacomo Leopardi hankki, niin pian kuin kynnynsen yli kykeni, sen tietämyksen mikä siihen aikaan oli kunnianhimoiselle itseoppineelle tarjolla.

Hän eli eristynyttä elämää vanhempiensa *palazzossa*, näkönsä ja terveytensä kustannuksella, ei poistunut edes Recanatista, kotikaupungistaan, jonka provinsialismia hän katkerasti kirosi. Mutta kun hän 24 vuoden iässä matkusti Roomaan ja Firenzeen, hän pettyi suuren maailman pinnallisuuteen.

Niin hän oppi tuntemaan maailmantuskankin.

Se oli Lauri Viljasen Leopardi-esseen avaintermi (koelmassa *Illan ja aamun välillä*, 1941): ”Maailmantuskan runoilija.”

Maailmantuska oli ajan romantikkojen lempitauti. Mutta... Leopardiko romantikko? Hän, joka syytti romantikkoja 1700-luvun perinnön hylkäämisestä ja halveksi heidän minäkeskisiä tunteilujaan? Pyrkii katsomaan maailmaa ja myös itseään objektiivisesti? Korosti, että jos Giacomo oli onneton, se ei ollut syy Giacomon pessimismiin? Tuntee ja järjen identifioiminen oli romanttinen virhepäätelmä. Leopardin filosofia oli siis syntynyt järjestä, mutta samalla tuo filosofia epäili järjen autonomiaa...

Toki Leopardissa avistaa romantikon. Mutta hän oli klassisen koulun mies ja romantikko vastoin tahtoaan.

Kirjastovuosiensa aikana hän oppi kreikan ja latinan ohella tärkeimmät nykykielekset sekä saattoi tieteellisen

sivistyksensä nojalla varhain panna alulle tutkielmansa ”muinaisten ihmisten kansanomaisista erheistä”.

Nuori leopardi uskoi vielä, että valistunut uskonto korvaisi muinaisen taikauskon. Tosin hän suhtautui antiikin myytteihin poeettisella kunnioituksella. Myöhemmin tämän kannan voitti tiukka (mutta poeettinen) materialismi. Leopardi suunnitteli jopa uutta versiota nuoruudentutkielmastaan: oireellista. *Erheiden* ajatus ei hylännyt häntä. Totuus luonnosta oli liian armoton raakana nautittavaksi.

Nuorelle Leopardille mielikuvaa ”luonnosta” sävytti vielä ”klassisen primitivismin” vaikutus. Antiikin runoilijat eivät imitoineet luontoa, he olivat spontaaneja ja naiiveja, luonto puhui heidän kauttaan. Leopardi omaksui klassisen estetiikan ja luonnollisen tyylin ihan-

teet. Sen pohjalla oleva luontokuva oli kuitenkin muuttumassa hänelle vieraaksi. Luonnon strip-tease eteni ja paljasti yhä enemmän. Valistuksen suuri näytös. Mutta myyttisistä hunnuistaan riisuttu luonto näytti jättävän järjen, himokkaan ja optimistisen asiakkaansa, tyhjän päälle.

Niin kuin strip-teaseesityksen katsoja voi uskotella, että hän pyrkii kehittämään vain kauneuden tajuun (typerä veruke), valistusajattelu uskotteli, että lisääntyvä tieto kehitti järkeä ja sen myötä ihmistä, joka oli järkiolento. Päinvastoin, sanoi Leopardi. Lisääntyvä tieto luonnosta merkitsi, että järki jäi vaille kestäväää arvopohjaa (jollainen näköjään piili muinaisten ihmisten ”erheissä”). Sillä mitä oli luonto? Julmaa väkivaltaa, tarkoituksettomuutta ja ihmisten kannalta silkkaa sortoa.

Valistusajattelulla voitiin paljastaa kaikkien ihanteiden ja uskomusten kestättömyys, näyttää kaikille ihmisille yhteinen, koko luomakunnasta huokuva kärsimys. Valistuksen idealistinen puoli, edistysusko, oli toinen asia. Se oli järjen itsepetosta ja siis merkki järjen heikkoudesta luonnon edessä.

Ja näin hahmottui uusi oppositio: Järki vastaan luonto.

3.

Järki/luonto-oppositiosta seurasi ongelmia. Kumpaan ajattelijan oikein piti luottaa, kumman syliin päänsä painaa?

Tietenkään ei ollut ”syyliä”, ei yhden varman asian selkänajoja (Descartes, cogito?). Ajatus oli valveilla- ja liikkeellä-oloa. Leopardilla ajatus tahtoi määrittyä negaation kautta — ajatus yleensä: tiede, filosofia, runous.

Esimerkiksi näin: Ei voi olla hyvä tiedemies tuntematta vetoa filosofiaan. Mutta filosofin mittoja ei täytä, jos haluaa olla vain filosofi eikä välitä siitä minkä vain runous voi ilmaista. Mutta miten voi olla runoilija tuntematta ihmisen osaa luonnossa ja luonnon osaa ihmisessä — tai yleensä ”luonnon poetiikkaa”?

Leopardi oli vapaasti tulkiten Heideggerin linjoilla jo ennen Heideggeria: runoudessa oli olemisen kaikua, ja runoilija oli Olemisen kuuntelija.

LUONTO LEOPARDIN SILMIN

Jan Blomstedt

Filosofina Leopardi esitti luonnon ihmiselle vihamielisenä “systeeminä”. Siitä ei seurannut, että hän runoilijana olisi ollut yhtä vihamielinen luontoon nähden. Runoissa on päinvastoin lämpöä ja herkistymistä — silloinkin kun luonnon vertauskuvana on tulivuori, säälimätön pyöveli ja erämaan kukka (*la ginestra*).

“Luonnon poetiikassa” oli kysymys filosofisen ja runollisen asenteen rajavyöhykkeestä: luonnon ymmärtämisestä “loputtomien suhteiden” verkostona, kauhun ohella fantasian ja innoituksen lähteenä, metaforien tyhjentyttömänä kaivona.

Ilman luontoa ei ollut mielikuvitusta. Mutta tähän liittyi varaus: modernille ihmiselle (joka oli herännyt historiaan ja jonka aisteista oli tullut hänen filosofejaan, kuten Le Mettrie sanoi) välitön suhde luontoon oli menetetty unelma. Ja niinpä modernissa luonnon poetiikassa tuon menetyksen tunnustaminen oli kaiken lähtökohdana — olkoon että siitä oli seurauksena ikävän ja tyhjyyden tunne, *la noia*. Modernille runoilijalle innoituksen pohjalla kurkisteli aina sen vastakohta: *la noia*.

Leopardi piti eräänlaista ajatusten päiväkirjaa, *Zibaldone di pensieri* (josta sitten erkani suppeampi mietekokoelma *Pensieri*). *Zibaldonessa* on näytteitä runollisen ajattelun ja ajattelevan runouden rajankäynteistä ja Leopardin taipumuksesta hakeutua mieluummin vastakohtien ristituleen kuin asemiin, joissa ei enää tarvitsisi kuin pitää asemat vallassaan; tässä yksi näyte:

“Järki kaipaa mielikuvitusta ja illuusioita, jotka se tuhoaa; totuus tarvitsee näennäistä, olemus ilmennystä, täydellisin mielenlujuus suurinta herkkyyttä, jää tulta, kärsivällisyys kärsimättömyyttä, heikkous voimaa, pieni suurta, geometria ja algebra runoutta.”

Leopardi

Vain satunnainen esimerkki Leopardin vasta-ajattelusta ja representaation logiikasta: niin pian kuin jokin käsite tai kuva on esitetty ja tehty läsnäolevaksi, sen läsnäoloon jo sisältyy sen vetäytyminen ja altistuminen omalle negatiiviselle.

4.

Leopardi oli kosminen pessimisti, niinpä hän varmasti oli myös yhteiskunnallinen pessimisti? Yhteyden ei tarvitse olla suora ja looginen (yhteiskunnan voi aina nähdä suojana luonnon tyranniaa vastaan), mutta tässä tapauksessa asiasta ei ole epäilyksiä: Leopardin “sosiologia” on hänen luonnonfilosofiansa jatkoa.

Pensieri-kokoelman teemoja on yhteiskunnan “luonto” ja lähes paranoidilta vaikuttava salaliittoteoria: yhteiskunnan enemmistö koostuu roistoista, jotka ovat yhdistäneet vähäiset lahjansa ja voimansa keskellään elävien poikkeusyksilöiden nujertamiseksi.

Pensieria voi lukea kuin opaskirjaa nuorille leopardeille, joilla vielä on yhteiskunnan “arvoihin” perustuvia sinisilmäisiä odotuksia: toki ihmiset ovat valmiita tukemaan heidän arvokkaita pyrkimyksiään! Pettymyksiä on luvassa... Mutta Leopardin sanoma on, että sorron voi kestää. Vahva yksilö voi pysyä hengissä ja järjissään, jos hän (Leopardin tapaan) terästä tarkkaavaisuutensa ja tajuaa, että ongelma ei ole vain hänen ulkopuolellaan. Jos haluaa arvostaa itseään, voi aloittaa epäilemällä itseään.

5.

Leopardi löysi varhaisen ihailijan Friedrich Nietzschestä, joka vertasi häntä Goetheen ja kehui hänen tyyllitaitojaan, melkein unohtaen mainita, että moni Leopardin teema kulkeutui hänen omaan tuotantoonsa. Missä määrin Nietzsche oli “leopardisti”?

Ei niin vähänkään: poikkeusyksilön suhde suureen joukkoon, järjessä piilevä nihilismi, illusioiden välttämättömyys arvoja luovassa toiminnassa, ja sekin kysymys “onko olemassa voiman pessimismiä” (jonka Nietzsche herätti tragedian syntyä pohtivan nuoruudentyönsä esipuheessa 1886) — kaikki teemat ovat täydessä terässään jo Leopardilla.

Mutta Nietzsche ei kestänyt pessimismiä, “mustaa koiransa”, vaan yritti eksyttää sen jäljiltään — eksyi itse — ja käytti kaiken kekseliäisyytensä ollakseen jotain muuta kuin “elämän kieltäjä”, Schopenhauerin (ja Leopardin?) oppilas.

Leopardille pessimismi oli toinen luonto: kyllin kova vastus ensimmäiselle luonnolle — olkoon miten ylivoimainen. Mutta ei niin, että Leopardi olisi aivan kaikessa ollut johdonmukainen pessimisti. Pessimistit eivät usko johdonmukaisuuteen.

Kirjallisuutta

- Giacomo Leopardi (1986), Mietelmiä. *Synteesi* 1/1986.
 Giacomo Leopardi (1964), *Œuvres*. UNESCO, Cino del Duca, Paris.
 Giacomo Leopardi (1994), *Pensées*. Éd. Allia, Paris.
 Giacomo Leopardi (1992), *Petites œuvres morales*. Éd. Allia, Paris.
 Giacomo Leopardi (1987), *Poèmes et fragments*. La Dogna, Genève.
 Giacomo Leopardi (1962), *Giacomo Leopardin laulut*. Kustannus oy Lehmus, Jyväskylä.
Critique janvier-février 1990 (Leopardi-numero)
 Sergio Solmi (1993), *La vie et la pensée de Leopardi*. Éd. Allia.
 Lauri Viljanen (1941), *Illan ja aamun välillä*. Suomen kirja.